

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۱۴

هزار و سیصد و نود و هشت - نیمسال دوم (دوفصلنامه)

- مطالعه تطبیقی فرایند توقف و بازرسی پلیسی در اماکن عمومی در نظام حقوقی ایران و انگلستان
دکتر غلامحسین کوشکی - پیمان دولت‌خواه پاشاکی
۷
- مسئولیت دارندگان وسایل نقلیه موتوری در مقابل شخص ثالث، به مثابه مسئولیت مدنی یا کیفری؟
دکتر نصراله جعفری خسروآبادی - مینا سالمی
۵۷
- رهبری باند مجرمانه و تشدید مجازات
دکتر منصور رحمدل
۸۳
- «تحول» در شناسایی عرف یا «اختراع» عرف؟
دکتر علیرضا باقری ایبانه
۱۰۳
- تحلیل محتوای سریال تلویزیونی کیمیا از منظر خشونت خانوادگی
رابعه نظریور همدانی - دکتر بتول پاکزاد
۱۳۹
- مبانی و قلمرو آموزه‌های کیفرشناسی نوین در زمینه بزهکاری نوجوانان با رویکرد تطبیقی به نظام عدالت کیفری ایران و آمریکا
علی داودی سالستانی - دکتر سید حسین هاشمی
۱۷۱
- رویکرد اسناد بین‌المللی به حقوق بزه‌دیدگان جنایت ناپدیدسازی اجباری
دکتر جمال بیگی - هیوا علی‌پور
۱۹۹
- جرم‌شناسی واقع‌گرایی راست، زمینه‌ها و جلوه‌ها
ایوب نوریان - دکتر غلامرضا محمد نسل - دکتر نادر نوروزی
۲۲۱
- مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در تحقیقات مقدماتی دیوان کیفری بین‌المللی ۲۰۰۱
سحر پورحسن زیوه - دکتر سید ابراهیم قدسی - دکتر حمیدرضا جاویدزاده
۲۴۷

تحلیل محتوای سریال تلویزیونی کیمیا

از منظر خشونت خانوادگی

رابعه نظربور همدانی* - دکتر بتول پاکزاد**

چکیده:

سریال‌های تلویزیونی از عوامل تعیین‌کننده در عرصه گفتمان‌سازی تربیتی و حقوقی در جامعه بوده و پیوندی عمیق با سیاست‌گذاری برای مقابله با انحرافات اجتماعی دارند، فیلمنامه و دیالوگ‌های یک سریال ممکن است جرم‌ساز و یا زمینه‌ساز کاهش آن باشند، این واقعیت معرف همان کارکرد دوگانه رسانه‌هاست که هم می‌توانند به فرهنگ‌سازی بازدارنده و پیشگیری از آسیب‌هایی نظیر خشونت خانوادگی کمک کنند و هم ممکن است از عوامل رخداد و ازدیاد آن در جامعه باشند.

تحلیل گفتمان سریال‌ها روشی مطلوب برای تحصیل فهمی صحیح نسبت به سطح خشونت‌زایی یا خشونت‌زدایی فعالیت‌های رسانه‌ای است. در این مقاله با روش کیفی این هدف دنبال شده است که موارد مشهود نمایش خشونت خانوادگی در متن سریال اجتماعی کیمیا برجسته گردد، در این سریال شصت مورد خشونت خانوادگی مشاهده شد که شاخص خشونت کلامی با ۳۶ مورد بیشترین نرخ فراوانی را به خود اختصاص داده است.

همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که در این سریال زمینه‌های بروز خشونت خانوادگی با تحقیقات آماری مختلف که در این زمینه انجام شده، مطابقت دارد و گفتمان شخصیت‌ها خواسته یا ناخواسته برگرفته از نظریه‌های زمینه فرهنگی، منابع، کنترل و یادگیری است.

کلیدواژه‌ها:

خشونت خانوادگی، رسانه، سریال کیمیا.

* دانشجوی دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران
Email: Rabeaenzarpour@yahoo.com

** استادیار، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران، نویسنده مسئول
Email: D.b.pakzad@gmail.com

مقدمه

خشونت خانوادگی^۱ با وجود پیشرفت‌های فرهنگی و فکری در همه جوامع خودنمایی می‌کند و به‌رغم تفاوت‌های فرهنگی، دینی، اقتصادی و اجتماعی بین ملت‌ها، تمامی مرزهای جغرافیایی و سیاسی را درنوردیده و به پدیده‌ای جهانی، فراتاریخی و فرافرهنگی بدل شده است.

از آنجایی که خشونت خانوادگی عامل بسیاری از صدمات جسمی، ناخوشی‌های روانی و پیامدهای نامطلوب محسوب می‌شود، نه تنها از خشونت خانوادگی به‌عنوان یک مشکل عمده سلامت، بلکه به‌عنوان یک اپیدمی پنهان ادامه‌دار یاد می‌شود.^۲ گونه‌های متفاوت آن، یعنی همسرآزاری^۳، کودک‌آزاری^۴ و سالمندآزاری^۵ از گسترش روزافزونی برخوردار بوده است که از این میان، خشونت علیه زنان در محیط خانواده از شایع‌ترین خشونت‌های خانوادگی است.

به‌دلیل شیوع این بحران در ایران تحقیقات متعددی در این زمینه صورت گرفته است، برای مثال در طرحی با عنوان «مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه خشونت در خانواده در سطح ایران» طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۴ مشخص شد که ۵۷٪ از پژوهش‌ها به‌عنوان پایان‌نامه توسط دانشجویان دو رشته علوم پزشکی (سیزده پایان‌نامه) و علوم انسانی (هفده پایان‌نامه) انجام شده است. از این میان پژوهشگران علوم پزشکی بیشتر بر سلامت جسمی و روحی فرد تأکید داشتند و پژوهشگران علوم انسانی سلامت خانواده را بیشتر مدنظر قرار داده‌اند. سازمان‌های دیگری که به اهمیت این موضوع پی برده‌اند عبارتند از کمیسیون امور بانوان استانداری‌های کشور، که از مجموع ۲۳ طرح، نه پژوهش به سفارش آنها انجام شده است. همچنین سازمان بهزیستی و مرکز امور زنان ریاست جمهوری با همکاری وزارت کشور هریک دو پژوهش را حمایت کرده‌اند.

همچنین به‌دلیل اهمیت موضوع خشونت در خانواده «سند ملی پیشگیری از خشونت خانوادگی» در راستای تحقق اهداف مندرج در ماده ۲۲۷ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم، تدوین

1. Domestic Violence, Domestic Abuse

2. Roelens, et.al. *Knowledge, Attitudes, and Practice Survey among Obstetriciangynecologists on Intimate Partner Violence in Flanders*, 283

3. Spousal Abuse

4. Child Abuse

5. Elder Abuse

شده است.^۶

برنامه‌های تلویزیونی امروزه ابزاری نیرومند در کنترل یا گسترش خشونت خانوادگی است و همواره آن گروه از سریال‌ها بیشتر مورد توجه هنرمندان و مخاطبان بوده و هست که به دلایل گوناگون از جمله برانگیختن احساسات و عواطف تماشاگران و با ایجاد هیجان و تحریک مخاطب، جذابیت‌های لازم را برای به نمایش درآوردن داشته باشند و به همین سبب «خشونت» در اشکال مختلف آن، در دوره‌های گوناگون تاریخ همواره برای تماشاگران جذاب بوده است.^۷

موضوع نمایش خشونت در تلویزیون و تأثیر آن بر رفتار مخاطبان، یکی از بحث‌انگیزترین موضوع‌های اجتماعی پس از اختراع این رسانه است؛ چه از آن زمان تاکنون هزاران پژوهش درباره تأثیر و رابطه این رسانه بر مخاطبان انجام گرفته و نتایج گوناگونی از آنها به دست آمده است. در واقع رسانه‌ها می‌توانند به صورتی پنهان قالب‌های خاص فرهنگی را در ذهن افراد ایجاد کنند. این قالب‌ها می‌تواند نوعی اقتدار در شکل مردسالاری یا تسلط مرد بر زن و همچنین، روابط ناسالم با فرزندان باشد، اما اگر برنامه‌های تلویزیونی با برنامه‌ریزی صحیح و اخذ مشاوره از متخصصان همراه باشد می‌توانند ظواهر فرهنگ جامعه را در کوتاه‌مدت تغییر دهند و در زمانی درازتر تأثیرهای ژرفی در پایه‌های فرهنگی جامعه ایجاد کنند.

تحلیل محتوا روشی است که با توسل به آن می‌توان از گفتمان غالب در حوزه برنامه‌سازی رسانه‌ای (مخصوصاً آموزه‌های ایفای سیاست‌هایی نظیر فرهنگ‌سازی جنایی در متن سریال‌ها و فیلم‌های تلویزیونی) آگاه شد، این تحقیق مبتنی بر این روش بوده و نگارنده در جستجوی ردپای خشونت خانوادگی در طولانی‌ترین سریال خانوادگی تاریخ تلویزیون ایران یعنی سریال «کیمیا» می‌باشد. با توجه به این امر، اهداف این مقاله بررسی میزان و انواع خشونت خانوادگی مشهود در این سریال بوده و به مدد داده‌ها و یافته‌های تحقیقات صورت‌گرفته و آمارهای تهیه‌شده به برجسته‌سازی این حقیقت پرداخته می‌شود که کدام‌یک از عواملی که در آن تحقیقات به‌عنوان عوامل خشونت معرفی شده‌اند، عیناً در این سریال نیز خواسته یا ناخواسته به تصویر کشیده شده است و در آخر آن عوامل با نظریه‌های موجود در باب خشونت خانوادگی، تطبیق داده می‌شود.

۶. سند سیاست توسعه ایمنی و پیشگیری از خشونت خانوادگی.

۷. ناصر بخت، «حضور خشونت در تئاتر ایران»، ۲.

این مقاله در دو قسمت تنظیم شده است در قسمت اول به ارائه کلیات و نظریات موجود در باب خشونت خانوادگی پرداخته شده و در قسمت دوم تحلیل محتوای سریال کیمیا مدنظر بوده است.

۱- کلیات و مبانی نظری

در این قسمت ابتدا تعاریف و گونه‌شناسی خشونت خانوادگی ارائه شده سپس مبانی و مبانی نظری و در آخر روش تحقیق توضیح داده شده است.

۱-۱- تعریف و گونه‌شناسی خشونت خانوادگی

در سال ۱۹۹۷ سازمان جهانی بهداشت، خشونت خانوادگی را «محدوده‌ای از اقدامات (فشارآورنده و اجباری) جسمی، روانی و جنسی که توسط شریک نزدیک یا پیشین علیه زنان نوجوان و بزرگسال انجام می‌گیرد»^۸ تعریف کرد.

اما سوزان شکتیر^۹ و آیه گنلی^{۱۰} یکی از جامع‌ترین و کامل‌ترین تعاریف موجود از خشونت خانوادگی را ارائه داده‌اند. از نظر آنها: «خشونت خانوادگی عبارت است از الگویی از رفتارهای تهاجمی و سرکوب‌گرانه، شامل حملات فیزیکی (جسمی)، جنسی و روانی و همچنین اعمال فشار و تهدید اقتصادی توسط هر فرد بالغ و جوان نسبت به فردی که با او ارتباط نزدیک و تنگاتنگی دارد»^{۱۱}

از آنجایی که تعریف سازمان جهانی بهداشت، محدود به خشونت میان همسران سابق یا فعلی شده است، به همین جهت تعریف ارائه‌شده توسط شکتیر و گنلی در این مقاله پذیرفته شده است با این تفاوت که رابطه فرد خشن و فرد قربانی حتماً باید مبتنی بر قرابت نسبی یا سببی باشد.

گونه‌شناسی خشونت خانوادگی:

- خشونت جسمی^{۱۲} (فیزیکی): ضربه زدن، چنگ زدن، لگد زدن، جنگ تن‌به‌تن، شلاق زدن، هل دادن، سوزاندن و مشت زدن؛

8. Kocacik and Dogan, "Domestic Violence against Women in Sivas, Turkey: Survey Study," 743.

9. Susan Schechter

10. Anne Ganley

11. Schechter and Ganley, *Women and Male Violence: The Visions and Struggle of the Battered Women's Movement*, 515

12. Physical Violence

- خشونت کلامی:^{۱۳} فحش دادن و استفاده از کلمات رکیک، داد و فریاد کردن، تحقیر و توهین، متلک گفتن، تهدید کردن زن به طلاق دادن و گرفتن بچه، تهدید به ترک خانه، تهدید به کشتن همسر یا فرزندان، تهدید به خودکشی، ایراد گرفتن و اسم روی افراد گذاشتن؛
- خشونت روانی:^{۱۴} دیر آمدن یا نیامدن شب به خانه بدون اطلاع، بی‌ارزش تلقی کردن زن، بی‌توجهی کردن (کوتاهی در تأمین مراقبت، خوراک، بهداشت و فضای سالم)، کوتاهی در برآوردن نیازهای فیزیولوژیک، چشم‌چرانی، بیرون کردن از خانه و لجبازی کردن؛
- خشونت جنسی:^{۱۵} اجبار به روابط زناشویی ناخواسته یا نامتعارف، عدم‌مراعات بهداشت زناشویی، بدبینی، عیاشی، خیانت، رابطه با سایر محارم در حلقه خویشاوندی زن؛^{۱۶}
- خشونت مالی:^{۱۷} ترک انفاق، تصرف در اموال نظیر زمین، خانه و درآمد، اجبار به کار در بیرون از منزل مانند مزرعه؛^{۱۸}
- خشونت حقوقی:^{۱۹} ازدواج مجدد شوهر بدون اجازه زن، امتناع از طلاق؛
- خشونت اجتماعی:^{۲۰} ممانعت از کارایی و یا ادامه اشتغال، ایجاد محدودیت در ارتباط فAMILI نظیر رفتن به خانه پدری یا معاشرت با دوستان، زندانی و حبس کردن در خانه؛
- خشونت مذهبی:^{۲۱} اجبار به انجام امورات دینی.^{۲۲}
- خشونت نمادین^{۲۳} یا رمزی یا ایمایی: لِه کردن چیزی، از بین بردن و شکستن اشیاء و ابزار، پاره کردن عکس‌ها و صحبت نکردن یا جواب ندادن، حرکات و اعمالی مانند دنبال کردن کودک به قصد زدن.

13. Verbal Violence
14. Phycological Violence
15. Sexual Violence

۱۶. کار، پژوهشی درباره خشونت علیه زنان در ایران، ۳۴۶.

17. Financial Violence

۱۸. اعزازی، خشونت خانوادگی زنان کتک‌خورده، ۲۰۹.

19. Legal Violence
20. Societal Violence
21. Religious Violence

۲۲. صادقی فسائی، کامل قالیباف، «فرهنگ خشونت خانگی علیه زنان با تأکید بر نقش پلیس در کاهش آن»، ۹۱.

23. Symbolic Violence

۲-۱- مبانی و چهارچوب نظری

تلاش برای شناخت علل بروز خشونت در خانواده، به پیدایش طیف وسیعی از نظریات مختلف منجر شده است بنابراین نظریه‌های مربوط به خشونت، از یکدستی و مشابهت برخوردار نیستند. در یک دسته‌بندی می‌توان این نظریه‌ها را به دو گروه اصلی تقسیم کرد: نظریه‌های جامعه‌شناسانه و نظریه‌های روان‌شناسانه.

۱-۲-۱- نظریات جامعه‌شناسانه

از دیدگاه جامعه‌شناسان، فرهنگ به‌مثابه میراث اجتماعی گذشته بر رفتار کنونی و آینده انسان تأثیر می‌گذارد. از دید آنها میان ارزش‌های اساسی یک جامعه و پدیده‌ای اجتماعی مانند خشونت ارتباط و هماهنگی برقرار است، مهم‌ترین نظریات جامعه‌شناسانه در این خصوص عبارتند از نظریه زمینه فرهنگی، نظریه توازن کنترل و نظریه منابع.

۱-۲-۱-۱- نظریه زمینه فرهنگی^{۲۴}

در جوامع پدرسالارانه استفاده از قدرت برای ثبات و برقراری امتیازات مردان، دارای مشروعیت است و مردانی که با زنان و کودکان خود برخورد فیزیکی دارند به‌ندرت گمان می‌برند که عمل خلافی انجام می‌دهند، بلکه در اثر حمایت هنجارهای عمومی جامعه معتقدند رفتارشان برطبق هنجارهای اجتماعی است.^{۲۵}

خشونت علیه زنان تأیید نوعی خاص از نظم اجتماعی و ناشی از باوری اجتماعی و فرهنگی است که زنان را کم‌اهمیت‌تر از مردان می‌شمارند، آنها را شایسته احترام نمی‌دانند و معتقد است چنانچه در این نظم، چالشی به‌وسیله زنان ایجاد شود، باید با خشونت به مقابله با آن پردازند.^{۲۶}

باورهای مردسالار حاکم بر جامعه، خشونت را طبیعت مرد می‌داند و سعی می‌کند آن را توجیه کند، حال آنکه تأثیر اعمال خشونت‌آمیز بر یک فرد به‌طور «شعاعی»^{۲۷} در جامعه پخش می‌شود و افراد دیگر را نیز دربرمی‌گیرد و پدیده‌ای با نام گردش خشونت به‌وجود می‌آورد که خشونت را در جامعه همیشگی می‌کند، در نتیجه، در بسیاری از اوقات، فرد تحت

24. Cultural Context Theory

۲۵. اعزازی، پیشین، ۱۶۷.

۲۶. یزدخواستی، شبیری، «ارزش‌های پدرسالاری و خشونت علیه زنان»، ۷۶.

27. Radial

خشونت، درکی از ستم وارد بر خود ندارد.^{۲۸}

در حقیقت فرایند جامعه‌پذیری در خانواده، گرایش‌های جنسیت زن و مرد را در خانواده درونی می‌کند و آن را به فرزندان انتقال می‌دهد و باعث دائمی شدن سلطهٔ مرد و مطیع بودن زن می‌شود.

۱-۲-۱-۲- نظریه منابع^{۲۹}

اساسی‌ترین بحث قدرت در روابط خانوادگی در چهارچوب نظریه منابع، توسط ویلیام گود^{۳۰} (۱۹۷۱) مطرح شده است، بدین توضیح که منابع قدرت در خانواده که عموماً توسط ایجاد زمینه‌های شغلی و تحصیلی برای زنان به وجود می‌آید، از دیگر عواملی است که منجر به خشونت علیه زنان می‌شود.^{۳۱} بر اساس این نظریه «هرچه منابع در دسترس افراد بیشتر باشد، کمتر از دیگران به اعمال قدرت به روش خشونت فیزیکی دست می‌زند؛ زیرا منابع متعدد دیگری دارند که از طریق آن قادر به اعمال قدرت هستند؛ اما افرادی که دارای رتبهٔ پایین اقتصادی و اجتماعی هستند، از زور بدنی استفاده می‌کنند؛ چون سایر منابع در اختیارشان برای رسیدن به اهدافشان ناکافی است.»^{۳۲}

روی دیگر این نظریه این است که نظام خانواده مانند هر نظام یا واحد اجتماعی دیگر، دارای نظام اقتداری است و هرکس به منابع مهم خانواده (مانند شغل، تحصیلات، درآمد، مهارت و اطلاعات) بیشتر از دیگران دسترسی داشته باشد، می‌تواند سایر اعضا را به فعالیت در جهت امیال خود وادارد و تصمیم‌گیری‌های مهم با اوست.

گود معتقد است زنان کسانی هستند که به لحاظ اقتصادی بیشتر به شوهرانشان وابسته‌اند. وابستگی به این معناست که آنها گزینه‌ها و منابع کمتری برای از عهده برآمدن (مقابله) با تغییر رفتار (رفتار خشونت‌بار) همسرشان در اختیار دارند. گلس و ابراین نظریه منابع گود را اصلاح نمودند و نظریه «ناسازگاری پایگاهی» را مطرح کردند. برطبق این نظریه قدرت زن و مرد در محیط خانواده می‌تواند بر پایه این عوامل باشد: قوانین رسمی، هنجارهای فرهنگی، هنجارهای جنسیتی، منابع مالی، تحصیلات و دانایی، تفاوت‌های فردی و قابلیت برقراری

28. Krause, et.al. "Why do Women Justify Violence against Wives More Often than Do Men in Vietnam?," 3150-3173.

29. Resource Theory

30. Good

31. Hoffman and Demo and Edwards, "Physical Wife Abuse in a Non-Western Society," 135.

32. Anderson and Buchman, "Effects of Violent Video Games on Aggressive Behaviors, Aggression Cognition," 353.

ارتباط.^{۳۳}۱-۲-۱-۳- نظریه توازن کنترل^{۳۴}

تیتل^{۳۵} در نظریه توازن کنترل، مفهوم کنترل را به‌عنوان عاملی که زمینه را برای بروز رفتارهای کج‌روانه مهیا می‌سازد، شرح می‌دهد. نظریه وی، نظریه‌ای تلفیقی است که متغیرهایی را از نظریه‌های پیشین مثل نظریه کنترل اجتماعی، یادگیری اجتماعی، پیوند افتراقی، انتخاب عقلانی، برچسب‌زنی و نظریه فعالیت‌های روزمره با یکدیگر ترکیب می‌کند.^{۳۶،۳۷}

نظریه تیتل در ادامه نظریه هیرشی و گاتفردسون است که برطبق آن افراط در کنترل، منجر به کجروی و جرم می‌شود.^{۳۸} درواقع تیتل نظریه‌ای جذاب را ارائه کرد که هسته اصلی نظریات پیشین کنترل را موردبازبینی قرار می‌دهد. نظریات پیشین کنترل جرم را به نقصان کنترل مرتبط می‌کردند. اگرچه تیتل هم با این نظر موافق است، ولی درعین‌حال اضافه می‌کند که مقدار زیاد کنترل که شخص را در موقعیت نقصان کنترل قرار می‌دهد نیز ممکن است باعث جرم شود.^{۳۹}

در مرکز این نظریه دو عامل اصلی وجود دارند که عبارت‌اند از: ۱. میزان کنترلی که از سوی دیگران بر فرد اعمال می‌شود؛ ۲. میزان کنترلی که فرد می‌تواند بر دیگران اعمال کند. مادامی‌که این دو عامل در توازن باشند، انطباق و هم‌نوایی وجود خواهد داشت؛ درحالی‌که عدم‌توازن میان آن دو منتج به کجروی و رفتارهای مجرمانه خواهد شد. تیتل از این مفهوم با نام «نسبت کنترل»^{۴۰} نام می‌برد.

از نظر تیتل «انحراف» شامل هر رفتاری است که اکثریت یک گروه مشخص آن را غیرقابل‌قبول بدانند و یا اینکه پاسخ جمعی منفی‌ای را موجب شود.^{۴۱} به‌علاوه انحراف زمانی رخ می‌دهد که فرد در روابطش با دیگران دارای کنترل اضافی^{۴۲} و یا نقصان کنترل^{۴۳} باشد.

33. Van Hasselt et.al. *Hand Book of Family Violence*, 66.

34. Control Balance Theory

35. Tittle

36. Tittle, "Refining Control Balance Theory," 135.

37. Braithwaite, *Charles Tittle's Control Balance and Criminological Theory*, 159.38. Siegel and Senna, *Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law*, 13539. Lilly and Ball, *Criminology Theory: Context and Consequences*, 132.

40. Control Ratio

41. Tittle, op.cit. 142.

42. Control Surplus

43. Control Deficit

نقصان کنترل هنگامی است که خواسته‌های فرد توسط دیگران برای تنظیم یا تنبیه رفتارهایش محدود شود. کنترل اضافی هنگامی است که میزان کنترلی که فرد می‌تواند بر دیگران اعمال کند بیش از توانایی سایرین برای اصلاح رفتارهایشان است. مسئولیت‌های زوجین نیز در قبال یکدیگر، نه تنها به نحو یکسانی تقسیم نشده‌اند، بلکه میزان کنترلی که هر یک از زن و مرد می‌توانند بر فعالیت‌های خودشان داشته باشند هم برابر نیست. خشونت، به طور عمده برای تغییر در توازن کنترل استفاده می‌شود. البته این احتمال در سایر گروه‌های اجتماعی هم وجود دارد، ولی به طور معمول توسط کنترل‌های رسمی و غیررسمی محدود می‌شوند. چنین کنترل‌هایی خشونت را محکوم و جریمه می‌کنند؛ اما آنچه واضح است، در حوزه خصوصی زندگی خانوادگی احتمال مشاهده خشونت توسط نیروهای اجتماعی به شدت پایین می‌آید و علاوه بر این در صورت گزارش خشونت هم تاریخ نشان داده عواقب آن برای مردان کم است.

۱-۲-۲- نظریه‌های روان‌شناسانه اجتماعی

بخش عمده‌ای از پژوهش‌های مرتبط با حوزه خشونت خانوادگی در بن‌نگره (پارادایم) روان‌شناسی اجتماعی، در پایه نظریه‌هایی است که از یادگیری یا انتقال میان‌نسلی خشونت بحث می‌کند.

نظریه یادگیری اجتماعی^{۴۴} مرهون تحقیقات آلبرت باندورا^{۴۵} (۱۹۷۱) است. «بر اساس این نظریه، نه انگیزه‌های فطری معطوف به خشونت و نه سائق پرخاشگری ناشی از ناکامی، ریشه پرخاشگری است، بلکه انسان‌ها همدیگر را موردحمله قرار می‌دهند چون: ۱- از تجربیات گذشته واکنش‌های پرخاشگری را یاد گرفته‌اند؛ ۲- برای انجام اعمال پرخاشگرانه، انتظار پاداش گوناگون داشته یا به دست می‌آورند؛ ۳- شرایط اجتماعی خاصی آنها را به سمت پرخاشگری سوق می‌دهد.»^{۴۶}

از دیدگاه نظریه یادگیری اجتماعی، در خانواده‌هایی که اعضای آن در دوران کودکی شاهد خشونت والدین خود بوده یا آن را تجربه کرده‌اند، احتمال بروز خشونت بیشتری وجود دارد. این نظریه به سابقه مشاهده و تجربه خشونت در خانواده اشاره دارد. کودکی که شاهد خشونت در نزدیکان خود می‌باشد علاوه بر احتمال بالای ابتلا به اختلالات روحی، امکان

44. Social Learning Theory

45. Bandura

۴۶. باندورا، نظریه‌های یادگیری، ۱۳۳.

اینکه در آینده قربانی خشونت شده یا رفتارهای خشن داشته باشد، بیشتر است. اشترواس مراحل یادگیری خشونت از طریق خانواده را به شرح زیر مشخص کرده است: (۱) فرد می‌آموزد افرادی که یکدیگر را دوست دارند، نیز نسبت به هم رفتار خشونت‌آمیز دارند؛ (۲) نبود منع اخلاقی باعث خشونت به افراد خانواده نیز می‌شود؛ (۳) افراد می‌آموزند در صورتی که نتوان از راه‌های دیگر مشکلی را حل کرد، استفاده از خشونت مجاز است.^{۴۷}

۱-۳- مبنای نظری

از آنجاکه روش تحقیق در این پژوهش کیفی می‌باشد، ترکیبی از نظریه‌های ارائه‌شده در قسمت مبانی نظری مبدأ کار قرار گرفته است. بدین ترتیب که ابتدا آن دسته از نظریات مطرح که در حوزه خشونت خانوادگی بیشتر مورد توجه بوده‌اند، آورده شده و سپس در مرحله تحلیل داده‌ها، به‌طور تطبیقی مورد استناد قرار گرفته‌اند.

۱-۴- روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه روش کیفی است. در پژوهش کیفی، پژوهشگر با انتخاب نمونه‌ای با حجم وسیع از جامعه، درباره تعدادی از متغیرها به بررسی نمی‌پردازد، در واقع پژوهشگر به انتخاب یک «مورد» پرداخته و آن را از جنبه‌های بیشمار بررسی می‌کند. از این رو به نظر گودووات «روش موردی پیش از همه یک رویکرد است که بر اساس آن هر واحد اجتماعی همچون یک کل در نظر گرفته می‌شود. حال این واحد می‌تواند یک فرد، یک خانواده، یک نهاد اجتماعی و حتی یک جامعه باشد.»^{۴۸}

اصطلاح نمونه‌گیری هدفمند را برای توصیف نوعی از نمونه‌گیری به کار می‌برند که در آن مواردی انتخاب می‌شوند که از لحاظ هدف‌های پژوهش کیفی اطلاعات غنی در بردارند. پاتون پانزده روش نمونه‌گیری هدفمند را مطرح کرده است که از بین آنها در پژوهش حاضر (نمونه‌گیری هدفمند از موارد مطلوب) استفاده شده است. از آنجاکه هدف از این پژوهش کسب بینش بیشتر و تعمق کافی در تحلیل محتوای سریال‌ها بوده است، با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند از موارد مطلوب، از بین سریال‌های خانوادگی، سریال کیمیا، به‌عنوان نمونه انتخاب شد. مهم‌ترین دلایل انتخاب این سریال «پرمخاطب بودن و درعین حال

۴۷. رفیعی‌فر، برنامه مداخلات چندبخشی برای پیشگیری و کنترل خشونت خانگی در کشور، ۸

۴۸. ساروخانی، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ۲۹۶.

طولانی بودن» آن بود که منجر به تأثیرگذاری بیشتر بر مخاطب می‌شود. شیوه کار، تماشای تمام قسمت‌ها و نت‌برداری از میزان و نوع خشونت‌های نمایش داده در هر قسمت و دیالوگ‌ها و مونولوگ‌های مرتبط با موضوع و سپس تحلیل علت‌شناسانه خشونت مبتنی بر یک رهیافت نظری ترکیبی بوده است. در این مقاله از نحوه محاسبه شاخص خشونت که توسط جرج گرینر در ۱۹۷۰ مطرح شده، الهام گرفته شده است. وی میزان اعمال خشونت‌آمیز یک برنامه تلویزیونی را باتوجه به عمدی یا سهوی بودن، جدی یا طنز بودن، نوع خشونت، اقدام پس از خشونت، سنجیده است.^{۴۹}

۲- بررسی داده‌های حاصل از تحلیل محتوای سریال کیمیا

۲-۱- معرفی سریال کیمیا

سریال کیمیا در ۱۱۰ قسمت ۵۰ دقیقه‌ای «طولانی‌ترین سریال ایرانی» بوده است که از ۴ مهر ۱۳۹۴ تا ۲۰ بهمن همان سال، از شبکه ۲ پخش شده است. این سریال به کارگردانی جواد افشار با بیش از ۳۰۰ بازیگر، دارای ژانر خانوادگی - تاریخی بوده و به زندگی خانواده‌ای در سه مقطع زمانی (قبل انقلاب، زمان جنگ و زمان حال) می‌پردازد و علاوه بر اینکه به تأثیر تحولات جامعه بر روابط خانوادگی می‌پردازد از حیث نگاه به جایگاه زنان در جامعه و مسئله خشونت‌های خانوادگی شایسته بررسی می‌باشد. در سریال کیمیا پدری نظامی و پایبند به قانون وجود دارد که با دختر و دو پسر به همراه همسرش در جنوب زندگی می‌کنند. دختر نوجوان که همان کیمیا نام دارد پرسشگر، کنجکاو و مخالف رژیم شاهنشاهی است و همین امر او و خانواده‌اش را در برابر پدرش قرار می‌دهد. کیمیا در مونولوگی می‌گوید:

«گاهی اعضای یک خانواده با وجود سقف مشترک دنیای متفاوتی دارند و این تفاوت عقایدشون اونا را از هم دور می‌کنه و بین اونا شکاف میندازه ولی این وسط همیشه یک نفر هست که با چنگ و دندان سعی می‌کنه اون‌ها کنار هم بمونن.»

در این بین مادر خانواده نقش بسیار پررنگی در برقراری صلح و آشتی در خانه دارد.

۲-۲- تحلیل محتوا و ارزیابی گفتمان خشونت خانوادگی در متن سریال کیمیا

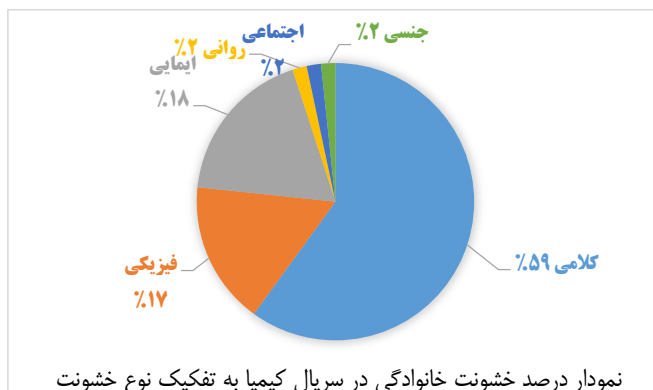
در این قسمت از مقاله ابتدا میزان و انواع خشونت خانوادگی مشهود در این سریال بررسی می‌شود سپس به مدد داده‌ها و یافته‌های تحقیقات صورت‌گرفته و آمارهای تهیه‌شده توسط محققان پیشین، به برجسته‌سازی این حقیقت پرداخته می‌شود که کدامیک از عواملی که در آن تحقیقات به‌عنوان عوامل خشونت معرفی شده‌اند عیناً در این سریال نیز خواسته یا ناخواسته به تصویر کشیده شده است و در آخر آن عوامل با نظریه‌های موجود در باب خشونت خانوادگی، تطبیق داده می‌شود.

۲-۲-۱- میزان و انواع نمایش خشونت خانوادگی در سریال کیمیا

فراوانی خشونت خانوادگی در سریال کیمیا به تفکیک نوع خشونت:

قسمت	نوع و زمینه خشونت	تعداد	مصادیق
۱	کلامی	۴	- داد زدن برادر بر سر خواهر دو بار - داد زدن مادر بر سر پسر - داد زدن خواهر بر سر برادر
	ایمایی	۱	- خالی کردن عصبانیت پسر بر سر شیء (چاقو زدن بر ماهی)
۲	ایمایی	۲	- خالی کردن عصبانیت پدر بر روی شیء (پرت کردن موتور)
	کلامی	۱	- نگاه غضب‌آلود مادر به پسر - نزاع لفظی شوهر و برادرزن (کلمه مال حرام‌خور)
۶	کلامی	۱	- مشاجره زن و شوهر
	فیزیکی	۱	- دعوای شوهر و برادرزن
۷	کلامی	۱	- مشاجره زن و شوهر
۸	کلامی	۲	- نزاع خواهر و برادر
	ایمایی	۱	- پرت کردن شیء توسط مادر (بشقاب‌ها در سفره)
۹	کلامی	۱	- نزاع خواهر و برادر
۱۱	کلامی	۳	- فریاد زدن پدر بر سر مادر در خیابان - توهین به زن توسط شوهر (کلمه به درک دو بار)
	ایمایی	۲	- پرت کردن لیوان آب توسط شوهر - کوبیدن در توسط شوهر
۱۲	کلامی	۲	- فریاد زدن پدر بر سر فرزندان - تهدید به کشتن فرزند
۱۳	کلامی	۲	- مشاجره برادر با برادر - مشاجره زن و شوهر
۱۴	کلامی	۲	- فریاد زدن زن بر سر شوهر

قسمت	نوع و زمینه خشونت	تعداد	مصادیق
۱۶	فیزیکی	۱	- اجیر کردن افرادی جهت ضرب و جرح همسر سابق
۱۸	کلامی	۱	- مشاجره زن و شوهر
۲۰	کلامی	۱	- تهدید زن برای ترک خانه
	ایمایی	۱	- کوبیدن در توسط زن
۲۱	کلامی	۱	- تهمت خیانت به همسر سابق توسط شوهر
	فیزیکی	۲	- کتک زدن زن توسط شوهر
۲۶			- هل دادن زن از پله‌ها توسط شوهر
	جنسی	۱	- تجاوز به مستخدم خانه توسط شوهر
	ایمایی	۱	- گرفتن قاب عکس از دست خواهر توسط برادر و شکستن آن
۳۴	کلامی	۱	- فریاد زدن خواهر بر سر برادر
	کلامی	۲	- فریاد زدن ناپدری بر سر پسر
۳۸			- فریاد زدن شوهر بر سر زن
	کلامی	۲	- مشاجره زن و شوهر
۴۲			- مشاجره ناپدری و برادر
	فیزیکی	۱	- کتک خوردن زن توسط شوهر
	کلامی	۱	- تهدید خواهر توسط برادر (بلایی سرت میارم که از بوی تعفتن همسایه خبر بشن)
۵۹	فیزیکی	۱	- سیلی زدن بر گوش خواهر توسط برادر
	اجتماعی	۱	- منع رفت و آمد زن با دوستان دوران مجردی توسط شوهر
۶۱	ایمایی	۱	- نخوردن غذا توسط شوهر
	ایمایی	۱	- جواب سلام ندادن برادر به خواهر
۶۲	کلامی	۱	- توهین به خواهر (اینجا چه غلطی می‌کنی؟ برو گمشو)
	فیزیکی	۱	- سیلی زدن بر گوش زن توسط شوهر
	فیزیکی	۲	- سیلی زدن بر گوش خواهر توسط برادر
۶۳			- خودزنی خواهر
	ایمایی	۱	- شکستن ظرف‌ها توسط برادر
	کلامی	۱	- فریاد زدن پدر بر سر پسر
۷۸			- فریاد زدن مادر بر سر پسر
۸۲	کلامی	۱	- تهدید شوهر فعلی توسط شوهر سابق
۸۷	کلامی	۱	- فریاد زدن زن بر سر شوهر سابق
۹۳	کلامی	۱	- فریاد زدن پدرزن و داماد بر سر یکدیگر
۹۷	کلامی	۱	- فریاد زدن پسر بر سر پدر
	کلامی	۱	- پرت کردن پسر توسط پدر
۱۰۱	فیزیکی	۱	- بی‌توجهی به همسر توسط شوهر
۱۰۲	روانی	۱	- فریاد زدن شوهر بر سر همسر
۱۰۵	کلامی	۱	- فریاد زدن شوهر بر سر همسر

۲-۲-۲- تطبیق انواع و عوامل ایجاد خشونت خانوادگی در سریال کیمیا با انواع و

علل مندرج در آمارهای برخی تحقیقات میدانی صورت گرفته در این زمینه

در ایران طبق آمار اعلام شده از مرکز فوریت‌های اجتماعی سازمان بهزیستی در شش ماهه اول ۱۳۹۴ تعداد ۶۴۱۷ نفر و در شش ماهه دوم سال ۱۳۹۴، ۷۶۲۲ و در شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ تعداد ۷۳۲۹ نفر با مشکل خشونت‌های خانگی از طریق تلفن ۱۲۳، خدمات سیار و مرکز مداخله در بحران پذیرش گردیده‌اند. تعداد زنان تحت خشونت خانوادگی مورد پذیرش واقع گردیده در خانه‌های امن در سال ۱۳۹۴، ۱۸۹۳ نفر و در سال ۱۳۹۵، ۱۵۷۶ نفر بوده‌اند که این آمار نشان دهنده میزان شیوع بحران خشونت در خانواده‌ها می‌باشد.^{۵۰}

یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین پژوهش‌های پیمایشی درباره خشونت در خانواده‌ها در ایران، طرحی ملی، در ۲۹ استان کشور است که در دفتر امور اجتماعی وزارت کشور و مرکز امور مشارکت زنان ریاست جمهوری، اجرا شد. در این تحقیق انواع مختلف خشونت خانوادگی در چند گروه تقسیم‌بندی شده است که عبارتند از خشونت‌های زبانی، روانی، فیزیکی، حقوقی، جنسی، اقتصادی و فکری. در این پژوهش ۶۶ درصد شرکت‌کنندگان اعلام کردند از ابتدای زندگی مشترکشان تاکنون، حداقل یکبار مورد خشونت قرار گرفته‌اند. شایع‌ترین نوع خشونت اعمال شده علیه زنان در این مطالعه خشونت روانی و کلامی اعلام شد و خشونت‌های فیزیکی، ممانعت از رشد اجتماعی، فکری و آموزشی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. خشونت‌های جنسی در این پژوهش رتبه پایینی به خود اختصاص داد و ۸/۸۹ درصد

۵۰. پیش‌نویس اولیه سند راهبردی حمایت‌های روانی - اجتماعی از قربانیان خشونت.

شرکت‌کنندگان اعلام کردند در طول زندگی مشترکشان هیچ‌گاه مورد خشونت جنسی قرار نگرفته‌اند.^{۵۱}

در سریال کیمیا نیز تا حدودی مشابه همین فراوانی درخصوص انواع خشونت به نمایش درآمده است که البته به نظر می‌رسد نویسنده آگاهانه این کار را نکرده است بلکه چون هنر نمایش هنری است که از واقعیت‌های زندگی تأثیر می‌پذیرد احتمالاً نویسنده تحت تأثیر فضای حاکم در جامعه دست به نگارش صحنه‌های خشن زده است.

در این سریال با ۵۵۰۰ دقیقه، ۶۰ مورد خشونت خانوادگی دیده شد، یعنی هر نود و یک دقیقه یک مورد خشونت. بالاترین میزان خشونت در این سریال به ترتیب کلامی ۳۶ مورد، ایمایی ۱۱ مورد و فیزیکی ۱۰ مورد است. همچنین کمترین نوع خشونت اجتماعی، روانی و جنسی، هر کدام یک مورد بوده است.

همچنین طبق این تحقیق ویژگی مردان خشونت‌کننده عبارت است از سن پایین، اعتمادبه‌نفس پایین، درآمد پایین، سطح تحصیلات پایین، سابقه رفتارهای خشن و بزهکارانه در نوجوانی، سوءمصرف الکل، سوءمصرف مواد مخدر، تجربه خشونت در کودکی، یا مشاهده رفتارهای خشن پدر در کودکی، انزوای اجتماعی و عدم تعلق به نهادهای اجتماعی، بیکاری و نقش کلیشه‌ای سلطه‌طلبانه مرد در خانواده.

این تحقیقات و آمار که برگرفته از وسیع‌ترین تحقیقات صورت گرفته در زمینه خشونت خانوادگی است با آنچه که خواسته یا ناخواسته در سریال کیمیا به عنوان چرایی بروز خشونت در خانواده نشان داده شد، مطابقت دارد.

بدین توضیح که مهم‌ترین علل خشونت در خانواده در این سریال عبارتست از:

۱. یادگیری خشونت از پدر توسط فرزند (شخصیت‌های آرش و مشفق)؛
۲. قدرت مالی بیش از اندازه شوهر و درخواست فرمانبرداری از زن (شخصیت‌های مشفق و مهتاب)؛
۳. کنترل کردن زن توسط شوهر (شخصیت‌های آرش و کیمیا)؛
۴. هوس‌بازی شوهر (شخصیت مشفق)؛
۵. عدم تناسب عقیدتی در ازدواج (شخصیت‌های آرش و کیمیا)؛
۶. پنهان‌کاری‌های شوهر (شخصیت فرخ).

۵۱. قاضی طباطبایی، محسنی تبریزی، بررسی پدیده خشونت علیه زنان در ۲۸ استان کشور، ۸۶

۲-۲-۳- تطبیق علل خشونت خانوادگی در سریال کیمیا با نظریه‌های مطرح در این

حوزه

در این قسمت چهار نظریه اصلی در باب خشونت خانوادگی که در قسمت مبانی نظری توضیح داده شد با گفتمان شخصیت‌ها در متن سریال کیمیا تطبیق داده می‌شود.

۲-۲-۳-۱- از حیث نظریه زمینه فرهنگی

فرهنگ غالب جامعه ایران از زنان انتظار صبر و بردباری فراوان درمقابل رفتار نامعقول مردان را دارد و معتقد است که زنان با لباس سفید به خانه همسر می‌روند و با کفن از آن خارج می‌شوند، اما با این طرز تفکر دیگر نمی‌توان انتظار داشت که مردان این جامعه خود را ملزم به رعایت حداقل حقوق همسر خود کنند و اگر مایل به زندگی با او نیستند، او را به بردگی نکشاند. فرهنگ جامعه ایران به پسران می‌آموزد که شما باید همواره مراقب ناموس خود باشید؛ زیرا او توانایی دفاع از خود را ندارد و بروز خشونت در خانواده از سوی افراد ذکور حداقل نتیجه آن است.

باور تسلیم زن در برابر مرد آن‌چنان در ذهن مرد و زن ایرانی از کودکی ریشه دوانده که اگر زن یا دختری پیدا شود و بخواهد درمقابل این خشونت‌ها مقاومت کند، با برچسب‌هایی از سوی اطرافیان و همچنین با احکامی سخت‌تر از سوی هم‌جنسان خود روبه‌رو خواهد شد. نگرش‌های فرهنگی خانواده‌های ایرانی بر اساس تحمل و تبعیت زنان و فرزندان از درخواست‌های شوهر - پدر شکل گرفته است و خشونت‌های روزمره و محدود به‌عنوان تربیت در نظر گرفته می‌شود.

اما به‌نظر می‌رسد در سریال کیمیا در برابر خشونت خانوادگی، استراتژی تسلیم در پیش گرفته نشده است که این امر از امتیازات این سریال به‌شمار می‌رود:

«پدر: دوست ندارم دخترم کارهای مشکوک و یواشکی انجام بده.

مادر: بچه رو همیشه توی خونه حبس کرد و گفت خفه خون مرگ بگیر.

نمی‌تونم دخترم را غل و زنجیر کنم، اسیری که نیاموردی.»

بین پدر و مادر کیمیا علی‌رغم تفاوت و اختلاف‌نظر درمورد مسائل جامعه که حتی گاه منجر به اختلاف و درگیری می‌شود اما رابطه بسیار قوی و محکمی وجود دارد ولی این رابطه عمیق سبب نمی‌شود که زن در برابر شوهر اطاعت کورکورانه داشته باشد یا نسبت به تصمیمات شوهرش بی‌تفاوت باشد بلکه درمواقع درست اعتراضش را می‌کند و بر مواضعش

پافشاری می‌کند.

«پدر با فریاد در خیابان به همسر خود می‌گوید که در خیابان چه کار می‌کنه؟»

مادر: زشته مردم دارن نگاه می‌کنن.

پدر: به درک، معلومه توی این خونه دارین چه غلطی می‌کنین؟

شما در حق من خیانت می‌کنید و این نتیجه اعتماد زیاد من به زن و بچه‌ام هست.

مادر: آخه ما هم آدمیم.»

این عدم تسلیم زن، در سکانسی دیگر از سریال، در جایی که کیمیا نمی‌خواهد تن به ادامه ازدواج دهد، خود را نشان می‌دهد:

«مادرشوهر: آرش مثل همه جوونای دیگه به غلطی کرده، الانم پشیمونه.

برو حاضر شو بریم خونه، این سوءتفاهم‌ها حل میشه.

عروس (کیمیا): کدوم خونه؟ من دیگه به اون خونه برنمی‌گردم،

من تصمیم خودمو گرفتم، می‌خوام طلاق بگیرم، من آینده‌ای برای این زندگی نمی‌بینم.»

حتی کیمیا در مونولوگی می‌گوید:

«تنها موندن شبیه نشونه شده برام

مرز باریکیه بین شک و اعتماد، توی تنهایی همیشه تردید سراغ آدم میاد

روح آدمو آزار می‌ده اما نباید تسلیم شد.»

۲-۲-۳-۲- از حیث نظریه منابع

برطبق نظریه منابع، قدرت زن و مرد در خانواده متأثر از قوانین رسمی، هنجارهای فرهنگی، هنجارهای جنسیتی، منابع مالی، تحصیلات و دانایی، تفاوت‌های فردی و قابلیت برقراری ارتباط است. همان‌طور که پیشتر نیز ذکر آن رفت، اکثر این منابع در اختیار مردان است و طبیعی است که زنان احساس بی‌قدرتی کنند.

در مجموعه تلویزیونی کیمیا، در خانواده مشفق، مرد بودن عامل سلطه بر سایر اعضا معرفی می‌شود و هم‌زمان، پاسخ زن یا فرزند در قالب پرخاشگری به نمایش درمی‌آید.

برای مثال:

مادر خطاب به پسر: «پدرت حاضر بود تو را بکشه اما به من نده تو رو، اگه بهت نزدیک

می‌شدم هزینه‌اش جونت بود.

(چون دارای قدرت بود)

پسر: ولی من حاضر بودم بمیرم اما اینجوری بزرگ نشم، میدونی عقده بی‌مادری یعنی

چی؟»

یا در جایی دیگر:

«شوهر: اینجا خونه منه من تصمیم می‌گیرم.»

در جایی دیگر وقتی گذشته‌ای که مرد به دلیل داشتن قدرت، هر بلایی بر سر همسر خود درآورده یادآوری می‌شود، این نظریه به تصویر درمی‌آید:

«زن سابق (مهتاب): تو به خاطر خودت بچه‌ات را قربانی کردی.

شوهر سابق (مشفق): یا برو بذار من توی این خفت بمیرم یا منو بیخوش.

زن سابق: بیخوشمت؟ نمی‌تونم، کینه‌ای که توی دلم کاشتی یادم نمیره.

همون روزی که از پله‌ها هلم دادی و به همه گفتی خودم افتادم، همون موقع که بچه‌ام سقط شد و دیگه نتونستم بچه‌دار بشم، کثافت کاری‌هات، هرزه‌گی‌هات، کُلفت‌مون یادم نمیره (به مستخدم تجاوز کرده بود).

شوهر سابق: گذشته را ول کن انقدر نبش قبر نکن، همین و می‌خواستی ببینی؟ بدبخت شدم به آخر خط رسیدم.

زن سابق: باید از این بدتر سرت بیاد

شوهر سابق: می‌خواهی خودمو بکشم؟ اینجوری خیالت راحت میشه؟

به والله اگه بمیرم راضی‌ام، اونجوری خیالم راحت میشه.

زن سابق: من ازت نمی‌گذرم خدا هم ازت نمی‌گذره.

ایشالله بدتر از این سرت بیاد، آب خوش از گلویت پایین نره، دلم می‌خواد با همین دستام خفه‌ات کنم.

توی جنایتکار چی از جون من و پسر من می‌خواهی؟ بلایی که سرمون آوردی بس نبود؟

پسر من به خاطر کثافت کاری‌ها و پلیدی‌های تو توی زندونه، امیدوارم خبر مرگت رو برام

بیارن.»

۲-۲-۳-۳- از حیث نظریه کنترل

از نظریه کنترل نیز می‌توان برای تحلیل علت خشونت در این سریال استفاده کرد. طبق این نظریه، خشونت زمانی رخ می‌دهد که فرد در روابطش با دیگران دارای کنترل اضافی^{۵۲} و یا

نقصان کنترل^{۵۳} باشد.

در این سریال نیز شوهر بدون اطلاع از همسر خود و برای کنترل وی، مستخدم اجیر می‌کند و گزارش رفت‌وآمد همسرش را هر ساعت از مستخدم می‌گیرد که این امر منجر به دعوای مکرر آنها می‌شود و کارش را این‌گونه توجیه می‌کند: «من هر کاری می‌کنم به خاطر اینه که آب توی دلت تکون نخوره.»

بارزترین خشونت اجتماعی (ممنوعیت رفت‌وآمد و کنترل همسر) شوهر درمورد همسرش در دیالوگ‌های زیر هویدا است:

«شوهر (آرش): یه سالادی، ترشی کنار غذا میداشتی.

باز به بهانه دیدن مامانت رفتی سراغ دوستای درب و داغونت؟

تو الآن متاهلی دوست ندارم با دوستای دوران مجردیت وقت بگذرونی.

خوبه مادرت رفت خرمشهر دیگه تو هم نمیری محله قدیمی‌تون، منم از شر غذاهای

تکراری و کم‌نمکت راحت میشم.

زن: من این همه صبر کردم به خاطر تو، همه قرارهای امروزم رو بهم زدیم تا به حرفت

احترام بذارم و سه مدل غذا بپزم.

شوهر: به بهانه دیدن مادرت توی اون محله قدیمی هروکرمی کنی، مشکل منم هیچ وقت

غذا نبوده، دوستات بوده.

زن: تو اصلاً با من حرف می‌زنی؟»

۲-۲-۳-۴- از حیث نظریه یادگیری

تعدادی از خشونت‌های موجود در این سریال با نظریه یادگیری قابل تطبیق است. همان‌طور

که قبلاً توضیح داده شد، رفتارهای جنسیتی، مشاهده، یادگیری و بازتولید می‌شوند.

نقش منفی این سریال که خشونت خانوادگی را بسیار خوب به پسر خود آموزش داده

مشفق نام دارد (پدر آرش) و برای توجیه رفتار خود به پسرش می‌گوید:

«مادرت مُرد از زمانی که هوس و خودخواهی‌اش را به من و تو ترجیح داد من

نمی‌خواستم مثل عقده‌ای‌ها بزرگ بشی.»

اما مادر پسر حقیقت را به‌گونه‌ای دیگر تعریف می‌کند: «یک سال بعد از ازدواجمون

رفتارش عوض شد.

خودشو مجاز می‌دونست به هر رفتاری، وقتی اعتراض می‌کردم به کتک متوسل می‌شد. موقعی که تو پنج سالت بود، باردار بودم یکبار که اختلاطمون بالا گرفت از پله‌ها هلم داد، بچه‌ام سقط شد و دیگه نتونستم بچه‌دار بشم. بعدشم که فهمیدم اون زن مستخدم را باردار کرده و اون زن، خودش و بچه‌اش رو کشته، طلاق گرفتم، اونم تو رو ازم گرفت.»

به همین دلیل آرش نیز تحت تأثیر پدرش، همسر خود کیمیا را مدام تحت انواع خشونت‌ها قرار می‌دهد. کیمیا در دیالوگی به مادرشوهر خود می‌گوید که حدس می‌زند شرایطی که همسرش در آن پرورش یافته مساعد نبوده و همسرش از پدرش ناهنجاری‌هایی را یاد گرفته است.

«کیمیا: آرش نامزد داشته به من نگفته.

بعد اون دختر توی یک تصادف عمدی به دستور پدرش کشته شده، آرش منو برد خارج، شبیه اون لباس پوشوند که به باباش بگه من توی روی تو ایستادم، بدون اینکه فکر کنه پدرش همون بالا را ممکنه سر من بیاره،

آرش همه‌ی کاراش با دوز و کلک و زد و بنده، بعد همون نون رو میاره تو خونه من، آرش تعادل روانی نداره وقتی عصبانی میشه نه کنترل زبانش رو داره نه دستش، خودتون که دیدید سر من چه بلایی آورد، صد برابر بدترش را سر خواهرش درآورد آرش توی خانواده‌ای بزرگ شده که توش یک دختر رو می‌کشن، معلوم نیست توی چه شرایطی بزرگ شده

من ازش می‌ترسم برنمی‌گردم به اون خونه.»

اما آرش یادگیری خشونت از پدرش را نه فقط بر روی همسر بلکه بر روی خواهرش نیز اعمال می‌کند:

«برادر (آرش): اینجا چه غلطی می‌کنی؟ برو بیرون تا اون روی سگم بالا نیومده. خواهر: قول و قرارمون یادت رفته نه؟ من چه گناهی کردم که گرفتار پدر و پسر دروغگو شدم.

برادر: می‌خواستی سند جعل کنی؟ خر داغ می‌کنن.

جویری خونه‌ات از زیر پات می‌کشم بیرون که با کله بخوری زمین، حالا برو گمشو.

خواهر: ه چی گرفتم در برابر عوضی بازی‌هاتون هیچی نیست، دست از سرم بردار، فکر

کردی از چی می‌ترسم؟

برادر: چیکار داری می‌کنی دیوونه؟

خواهر: برو گمشو - خفه شو گورت گم کن، ازت متنفرم برو بیرون.

برادر: یه بلایی سرت میارم که از بوی تعفت همسایه‌ها بهمین.»

۲-۲-۴- نقد سریال کیمیا از حیث به تصویر کشیدن خانواده و خشونت خانوادگی
هر برنامه‌ای درخصوص اینکه چه پیام‌هایی را برای بیننده در نظر گرفته و نحوه ارسال آن پیام‌ها را چگونه طراحی کرده مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این قسمت از مقاله نقاط قوت و ضعف سریال کیمیا از منظر خشونت خانوادگی مورد نقد قرار می‌گیرد.

۲-۲-۴-۱- نقاط قوت سریال

باتوجه به جایگاه زنان و سلطه فرهنگ مردسالاری در جامعه ما، زن موجودی ضعیف تلقی می‌گردد. در حقیقت آنچه زنان را به موجودی ضعیف، آسیب‌پذیر، ناتوان و غیره تبدیل کرده است، نه ویژگی‌های جسمانی و خصوصیات بیولوژیکی صرف آنها، بلکه فرهنگ نهفته در دل جامعه است که سبب تشکیل باورهای چون برتری یک جنس بر جنس دیگر شده است. در واقع، نگرش‌ها، باورها و الگوهای فرهنگ مذکر از مهم‌ترین عوامل ساختاری زمینه‌ساز تقویت چرخه‌های خشونت علیه زنان است. در غیاب پدر، پسر بزرگ خانواده سرپرستی خانواده را برعهده می‌گیرد و زنان پس از ازدواج کاملاً مطیع و تحت امر شوهر هستند؛ بنابراین، بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی، احتمال پذیرش خشونت شوهران، درمورد زنانی که در خانواده خود شاهد خشونت والدین بوده یا خود مورد خشونت پدر و مادر قرار گرفته‌اند، بیشتر است و به همین دلیل است که چون کیمیا در خانواده خود شاهد خشونت نبوده خشونت از سوی شوهر خود را نمی‌پذیرد و این عدم‌پذیرش خشونت یکی از نقاط قوت این سریال می‌باشد، چراکه به قربانیان خشونت این پیغام را می‌رساند که با پذیرش خشونت، این معضل نه‌تنها در خانواده حل نمی‌شود بلکه سبب از بین رفتن قبح آن می‌شود.

یکی دیگر از نقاط قوت این سریال موفقیت در به تصویر کشیدن دو نوع تربیت در تقابل با یکدیگر است (تقابل تربیت کیمیا با تربیت آرش)، در خانواده کیمیا برعکس خانواده آرش، به جای خشونت، محبت بین والدین توسط فرزندان یاد گرفته می‌شود.

در جایی مادر علاقه بین خود و همسرش را این‌گونه بیان می‌کند:

«دایی دختر: صد بار به کیمیا گفتم اینها (دعواهای دختر با شوهرش) را به تو نگه.

مادر دختر: بیخود صدبار به کیمیا گفتمی، بدتر از این باید سرش میومد؟ خجالت

نمی‌کشی؟ مثلاً گفتم دایی‌اش هستی.

دایی: دعوا چاشنی زندگیه.

مادر: نه ما اصلاً از این چاشنی‌ها نداشتیم.

۲۰ سال با باباش زندگی کردم دست روی من بلند نکرد، با اون همه بگومگویی که

داشتیم، خجالت نکشید پسره.

دایی: آرش مثل سگ پشیمونه، جوونه، آتیشیه.

مادر: کیمیا به خاطر باباش دست از اعتقاداتش برنداشت، اینکه اصلاً پخی نیست.

دایی: نباید بذاری یه زندگی ظرف چند ماه از بین بره.

مادر: با این همه دروغ، ریاکاری، بی‌اعتمادی چی کار کنه.»

در سکانسی حتی دوست فرخ (پدر کیمیا) به او می‌گوید: «برات متأسفم که همه چیز

زندگیت را از سیر تا پياز برای زنت تعریف می‌کنی، از یک زن خانه‌دار که نمی‌شه توقعی

داشت.»

علی‌رغم این زخم زبان‌های اطرافیان اما فرخ پارسا صمیمت با همسر خود را نه نقطه

ضعف بلکه نقطه قوت زندگی خود می‌دارد و به قول کیمیا عشق آنها (پدر و مادرش) به خاطر

صدقتش در زندگی ماندگار بود.

یکی دیگر از نقاط قوت در این سریال این است که به حق بودن طرف دعوا در خانواده،

برای سایرین خیلی مهم‌تر از روابط نزدیک‌تر خونی می‌باشد برای مثال در جایی از سریال،

مادر کیمیا در حمایت از زن برادر خود به برادر خود می‌گوید:

«یه ذره پشت زنت وایسا حالم بهم می‌خوره از این همه خودخواهیت.»

در جایی دیگر:

«مادرشوهر: توی همه زندگی‌ها از این دعوها هست تو دست روی کیمیا (عروسش) بلند

کردی آرش؟

این همون دختریه که تو خودتو به خاطرش به آب و آتیش زدی؟

کیمیا حق داشت بهت اعتماد نداشت.

پسر: پس حق من چی؟ من قبلاً ازدواج کردم ولی به زندگی الانم هیچ ربطی نداره.

مادر: ازدواج کرده بودی؟ به همین راحتی؟

پسر: کیمیا باید مثل بچه آدم برگرده سر خونه زندگیش.

مادر: راه برگردوندن کیمیا قدرت و فشار و زور نیست باید تغییر کنی.

پسر: من تغییر کنم؟ مگه من چمه؟

مادر: تو به اندازه حساب بانکی ات نسبت بهش حس تملک داری، از کیمیا شکایت کردی؟
پسر: بله وقتی حرف حساب سرش همیشه قانون باید بهش یاد بده چیکار کنه.
کم با حرف حساب باهاش حرف زدیم؟ کم مدارا کردیم؟ می‌خوام اذیتش کنم.
گفتم که هر کس بخواد زندگیمو بهم بریزه زندگیشو نابود می‌کنم.»

۲-۲-۴-۲- نقاط ضعف سریال

یکی از نقاط ضعف سریال کیمیا استفاده بیش از اندازه از خشونت است. در این سریال با ۵۵۰۰ دقیقه، ۶۰ مورد خشونت خانوادگی دیده شد، یعنی هر نود و یک دقیقه یک مورد خشونت. بالاترین میزان خشونت در این سریال به ترتیب کلامی ۳۶ مورد، ایمایی ۱۱ مورد و فیزیکی ۱۰ مورد است. همچنین کمترین نوع خشونت اجتماعی، روانی و جنسی، هر کدام یک مورد بوده است.

البته در فیلمنامه‌های ایرانی نشان دادن خشونت به جهت تقبیح آن است و از آنجاکه بیننده انتظار وجود خشونت را در یک فیلم با محوریت جنگ و خونریزی با موضوع‌های پلیسی - جنایی دارد؛ اثرپذیری او از قبح خشونت نیز کمتر خواهد بود، اما چنانچه خشونت و عواقب آن را در برنامه‌های خانوادگی با موضوع‌های اجتماعی مشاهده کند، بیشتر تأثیر خواهد پذیرفت؛ زیرا کمتر انتظار آن می‌رود و رویدادهای غیرمنتظره اثرگذارترند و نمایش اعمال خصومت‌آمیز می‌تواند پرخاشگری را کاهش دهد، زیرا شخصی که خشونت را در سینما یا تلویزیون تماشا می‌کند از تمایلات تهاجمی‌اش کاسته می‌شود. چراکه فرد از طریق مشاهده نمونه‌های تلویزیونی، رفتار مناسب را فرامی‌گیرد؛ یعنی در حقیقت تشخیص می‌دهد کدام دسته از رفتارها، پاداش می‌گیرند و کدام دسته کیفر می‌بینند. از این طریق، تماشاگران می‌کوشند در زندگی واقعی پاداش بگیرند و بنابراین، به تقلید از نمونه‌های رسانه‌ای دست می‌زنند.^{۵۴}

همچنین در برنامه‌هایی که از خشونت استفاده می‌شود، پیامدهای حاصل از خشونت، مانند خونریزی، زخمی شدن، ترس و درد قربانی نشان داده می‌شود و ناله و فریاد ناشی از درد و رنج، حس همدردی را در بیننده برمی‌انگیزد و هنجارهای ضدخشونت را به او یادآوری می‌کند.

ضمن آنکه برنامه‌های تلویزیونی باید از نظر نوع و محتوا جذاب باشند؛ اما نباید خشونت عمدی و بدون مجازات را نمایش دهند، اگر رفتارهای خشونت‌آمیز نمایش داده شده در تلویزیون، عواقب به‌دنبال داشته باشد، می‌تواند منجر به پیشگیری از خشونت در زندگی واقعی نیز شود.^{۵۵}

اما در سریال کیمیا تمامی خشونت‌ها عمدی و بدون احساس ندامت به تصویر کشیده شده است و می‌توان گفت که هدف «نشان دادن خشونت به‌جهت تقبیح آن» خیلی موفق نبوده است. در صورتی که بهتر است در صورت انجام عمل خشونت‌آمیز از سوی یک مهاجم یا پرخاشگر در فیلم و سریال یا هر برنامه دیگر، مهاجم از عمل خود احساس ندامت یا تأسف کند و این احساس نشان داده شود.

یکی دیگر از نقاط ضعف سریال کیمیا نحوه نمایش برخورد با خشونت در خانواده بدون کمک گرفتن کارشناس در این زمینه است. نحوه برخورد با خشونت خانوادگی متعدد است از جمله:

راهبردهای مقابله و رویارویی، فاصله گرفتن یا فرار، حمایت اجتماعی، پذیرش مسئولیت و برنامه‌ریزی برای حل خشونت.^{۵۶}

در سریال کیمیا خواسته یا ناخواسته پس از ایجاد خشونت در خانواده از تکنیک‌های یادشده استفاده شده است برای مثال:

• نحوه برخورد پدر و پسر (آرش و مشفق) در بسیاری از سکانس‌ها کاملاً بر پایه مقابله طراحی شده است:

«پدر: پدر و مادرها نسبت به بچه‌هاشون حس تملک دارن، نمی‌دونی چقدر دلم برات تنگ شده بود.

پسر: ادای آدم‌های مهربان را درنیارین.

پدر: دختری را که دوست داشتی به وصالش برسی من ازت گرفتم، تو هم داغون شدی، نابود شدی.

هزار دروغ و دلنگ گفتم، قصه بافتم، مزخرف گفتم که تو فکر کنی اون مُرده.

پسر: تو با گند زدن به زندگی من، منو نجات دادی؟؟ ازتون متنفرم.

55. Singer, *Television Viewing and Aggressive Behavior in Preschool Children. A Field Study*, 290.

۵۶. ناصری، راهنمای برنامه‌های آموزش مهارت زندگی، ۹۲.

پدر: اومدی از من انتقام بگیری میدونم.

مگه من زندگیت رو نابود نکردم؟ مگه من رؤیا را نکشتم؟ بیا منو بکش بیا (تحریک به قتل).

پسر: من به روش خودم ازتون انتقام می‌گیرم.

پدر: کدوم گوری رفتی آرش؟ یا منو بکش یا به حرفام گوش بده.

رؤیا را من کشتم ولی قرار نبود فقط می‌خواستم بترسونمش.

پسر: فکر می‌کنم پیش یک شیطان بزرگ شدم همیشه از بدی شما شنیده بودم اما

گندکاری و کثافت‌کاری‌های شما را باور نمی‌کردم، من با شما آینده‌ای ندارم»

و این روند مقابله تا جایی ادامه دارد که کار تا کشتن پسر توسط پدر جلو می‌رود.

- نحوه برخورد شوهر (آرش) در برابر زن (کیمیا) پس از خشونت، در بیشتر موارد مبتنی بر فرار است. وقتی فرد از راهبرد فرار استفاده می‌کند که از فشار روانی و موقعیت‌های خشونت‌زا ترسیده یا دلخور است پس وقتی در معرض عامل فشارزا قرار ندارد طبیعی است که مورد خشونت قرار نگیرد. کیمیا هم به دلیل اینکه در موقعیت‌های تنش‌زا قرار نگیرد مدام در حال چمدان بستن و پناه بردن به منزل پدری است.

- نحوه برخورد مادر کیمیا زمانی که دخترش از دامادش کتک خورده است، حمایتی

است:

«داماد: من عذر می‌خوام این شرایط برای من آزاردهنده‌تره، شما هم به زحمت افتادید

اومدید.

مادر: من برای بچه‌ام جون میدم، زحمت کدومه.

من نمی‌دونم تو توی چه شرایطی بزرگ شدی و چه بلاهایی سرت اومده ولی بچه

من با عشق بزرگ شده، با مهر و محبت من و فرخ، نداشتم آب توی دلش تکون بخوره،

قدر محبت را می‌دونه، دختر بسیار منطقیه.

علاوه بر اون مهر و محبتی که بین شما به وجود اومد، به خاطر حق‌شناسی باهات

ازدواج کرد.

داماد: می‌فهمم.

مادر: نمی‌فهمی اگه می‌فهمیدی دستت روی دختر من بلند نمی‌شد.

داماد: قول میدم تکرار نشه.

مادر: من باهات صحبت می‌کنم اما قول نمی‌دم.

اگه خواست برگرده که هیچ، اما اگه بفهمم با بچه من تندی کردی یا به هر دلیلی دستت روی کیمیا بلند بشه پشت گوشت رو دیدی بچه منو دیدی، تو میدونی من اهل دروغ نیستم، اینو گوشواره گوش‌هات کن.
داماد: اگه کیمیا برنگرده بدجوری تلافی می‌کنم.
مادرزن: دهنتم رو گنده گنده باز نکن.»

- در یک سکانس نیز زن و شوهر (کیمیا و آرش) با مشکل خشونت شوهر روبه‌رو شده (تکنیک پذیرش مسئولیت) و مجدد به ادامه زندگی امیدوار می‌شوند و آشتی می‌کنند:
«شوهر: واقعاً معذرت، دستم بشکنه، نمی‌دونم دیشب تا حالا چی بهم گذشت.
بیا حرف بزنیم و تمومش کنیم، خودم هرچی لازمه بهت می‌گم.
بچگی من خلاصه شده توی ثروت و قدرت ولی اینا هیچ‌وقت خوشبختم نکرد.
تو همه‌ی رؤیای منی، اگه اذیتت می‌کنم بذار پای دوست داشتن.»
- درخصوص تکنیک برنامه‌ریزی برای کاهش خشونت لازم به‌ذکر است که در این سریال فقط در یک سکانس کیمیا از معلم خود کمک می‌گیرد و برای حل مشکل شوهرش برنامه‌ریزی می‌کند که البته سکانس بسیار کوتاه و بدون عمقی بود و در سکانسی دیگر مادر کیمیا از طریق کدخدانمشانه سعی در آرام کردن دختر خود برای ادامه زندگی با همسرش دارد:
«مادر: یه جلسه بذاریم با آرش حرف بزنید.
دختر: من حرفی ندارم با اون پسره بی‌دین و ایمون دروغگو، یه ذره صداقت نداره.
فقط می‌خوام اسمش از توی شناسنامه من پاک بشه.
مادر: مرد توجه می‌خواد رسیدگی می‌خواد، اگر مشکلی پیش اومد باید با صبوری با مدارا حلش کرد.»

نتیجه

گونه‌های متفاوت خشونت خانوادگی، یعنی همسرآزاری، کودک‌آزاری و سالمندآزاری از رایج‌ترین انحرافات اجتماعی در محیط خانواده به‌شمار می‌آیند. این معضل هم برای شخص، هم برای خانواده و هم برای جامعه بسیار سنگین و غیرقابل تحمل هستند و مهم‌ترین اثر آنها، نهادینه شدن و تداوم خشونت خانوادگی است.
در سریال کیمیا با ۵۵۰۰ دقیقه، ۶۰ مورد خشونت خانوادگی دیده شد، یعنی هر نود و یک دقیقه ۱ مورد خشونت. بالاترین میزان خشونت در این سریال به‌ترتیب کلامی ۳۶ مورد،

ایمایی ۱۱ مورد و فیزیکی ۱۰ مورد است. همچنین کمترین نوع خشونت اجتماعی، روانی و جنسی، هر کدام یک مورد بوده است.

مهم‌ترین نظریه‌های مطرح‌شده در زمینه خشونت خانوادگی به نقش عوامل روانی و اجتماعی در ایجاد این نوع خشونت تأکید کرده‌اند؛ اما به علت ابعاد گوناگون فردی و اجتماعی این پدیده، به نظر می‌رسد که نمی‌توان با استفاده از نظریه‌ای خاص آن را تبیین نمود. از این رو، در این پژوهش، با بهره‌گیری از چند رویکرد درباره خشونت خانوادگی، رابطه میان برخی از عوامل با خشونت خانوادگی در بستر تحلیل محتوای یک سریال مورد بررسی قرار گرفت. دیالوگ‌های سریال کیمیا با نظریه زمینه فرهنگی، نظریه منابع، نظریه توازن کنترل و نظریه یادگیری مطابقت داشت که این نشان‌دهنده این است که این سریال در کنار اهداف اصلی خود یعنی نمایش شکوهمند دفاع مقدس، چه آگاهانه و چه ناآگاهانه سعی در نمایش عوامل خشونت خانوادگی و ارج نهادن بر مقام زنان و جایگاه مؤثر آنها در جامعه نیز داشته است (این امر حتی به خوبی از نام سریال نیز برمی‌آید).

سعی در نهادینه کردن فرهنگ تسلیم نشدن در برابر خشونت در خانواده و اصلاح تصویر کلیشه‌ای که از زن در تلویزیون به نمایش درمی‌آید (اغلب منفعل، مظلوم و مطیع است حال آنکه مرد همواره قوی و فرمانده است) از نقاط قوت این سریال به شمار می‌رود و نمایش بیش از اندازه خشونت بدون استفاده از نظرات کارشناسانه از نقاط ضعف این سریال به شمار می‌رود.

پیشنهادات

در دهه‌های اخیر، پیشگیری از بروز موارد خشونت خانوادگی و مدیریت آن در بسیاری از کشورها به عنوان یک اولویت سلامت مورد توجه قرار گرفته است و انواع مختلفی از مداخلات با راهکارهای متنوع از جمله راهکارهای آموزشی، حمایتی و قانونی برای برخورد درست با این مشکل عمده سلامت طراحی و اجرا شده است.

کمبود آگاهی جامعه در برخورد با مقوله خشونت خانوادگی از موانع اساسی در بهبود برنامه‌های پیشگیری از خشونت خانوادگی در هر کشوری و از جمله کشور ما می‌باشد. رسانه‌های آموزشی منجر به آشنایی با نحوه پیشگیری و مدیریت موارد خشونت خانوادگی می‌شود و می‌توانند به عنوان راهنمایی برای متخصصان سلامت جهت برنامه‌ریزی در زمینه طراحی و اجرای مداخلات آموزشی در این زمینه باشند. از میان رسانه‌ها، تلویزیون ابزاری

قدرتمند در فرهنگ‌سازی و اصلاح رفتارهای اجتماعی و روابط خانوادگی است؛ بنابراین، توقع می‌رود که نوع برنامه‌سازی رسانه‌ها با این هدف هماهنگ می‌باشد.

قابل‌ذکر است که نگارنده مرتکب خطای «دریافت مستقیم تأثیر از محتوای رسانه‌ای» نمی‌شود و این واقعیت که تلویزیون، تنها یک عامل در میان عوامل متعددی که برای پیشگیری از خشونت‌های خانوادگی بیان شده است را در نظر می‌گیرد اما راه‌حلی در کاهش خشونت خانوادگی از طریق مجموعه‌های نمایشی در تلویزیون را مؤثر می‌داند از جمله:

- استفاده از تیمی از کارشناسان رشته‌های خانواده، ارتباطات، روان‌شناسی، جرم‌شناسی، برای مشاوره جهت نگارش یا بررسی متن سریال‌ها یا فیلم‌های تلویزیونی؛
- احیای مجدد بخش منحل‌شده گروه تحلیل محتوای برنامه‌های صداوسیما و یا تأسیس مرکز تحقیقاتی جهت بررسی محتوای برنامه‌های تلویزیونی و مشخص کردن سیاست‌گذاری‌های سالانه صداوسیما درخصوص پرداخت به موضوعات خاص از قبیل خشونت، اعتیاد و ...؛
- نظرسنجی هم‌زمان با پخش یک برنامه از مخاطبان درخصوص بررسی میزان موفقیت یک برنامه با توجه به اهداف تهیه آن برنامه؛
- آموزش روابط عادلانه و تقویت عدالت جنسیتی، تغییر نگرش‌ها و باورهای فرهنگی با استفاده از فیلم، سریال و انیمیشن‌های آموزشی از سنین کودکی، چراکه هرچه رابطه زنان و مردان در بستر عدالت و توازن تعریف شود، بیشتر شاهد آن خواهیم بود که نه فقط زنان به خشونت تن ندهند، بلکه مردان نیز این شانس را می‌یابند که طرز تلقی‌های خود را تغییر دهند و به جای آنکه به خشونت به‌عنوان بخشی از هویت مردانه و ابزاری برای اعمال سلطه و حل اختلافات نگاه کنند، بتوانند از طریق گفت‌وگو، تفاهم و دیالوگ با اختلافات خانوادگی روبه‌رو شوند؛
- معرفی مراکز حمایتی و سازمان‌های اجتماعی حمایت از قربانیان خشونت از طریق مجموعه‌های تلویزیونی و نمایش میزان ارائه خدمات بهداشتی و درمانی متناسب با نیازهای قربانیان در این مراکز در راستای کاهش انزوای اجتماعی قربانیان خشونت؛
- آشنایی تماشاگران با سبک‌های مقابله با خشم و همچنین جایگزین کردن سبک مسئله‌محور به جای هیجان‌محور که منجر به سازگاری بیشتر و پاسخ‌های مطلوب در افراد می‌شود.

برای اجرای چنین برنامه‌هایی، نیاز به اصلاح سیاست‌های مرتبط با سلامت در زمینه

پیشگیری از خشونت خانوادگی، ایجاد محیط‌های حامی سلامت و تقویت اقدامات بخش‌های مختلف جامعه برای مشارکت در برنامه‌های مربوط به پیشگیری و کاهش موارد خشونت خانوادگی است.

لازم است نهادی نظارتی به همین منظور در صداوسیما تأسیس شود تا به این ترتیب مقرراتی درخصوص نمایش برنامه‌های حاوی خشونت و رفتارهای پرخاشگرانه و همچنین اقدامات پیشگیرانه در این خصوص اتخاذ گردد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- اعزازی، شهلا. *خشونت خانوادگی زنان کتک‌خورده*. تهران: سالی، ۱۳۸۳.
- باندورا، آلبرت. *نظریه‌های یادگیری*. ترجمه فرهاد ماهر. شیراز: راهگشا، ۱۳۷۲.
- پیش‌نویس اولیه سند راهبردی حمایت‌های روانی - اجتماعی از قربانیان خشونت. رفیعی‌فر، شهرام. *برنامه مداخلات چندبخشی برای پیشگیری و کنترل خشونت خانگی در کشور*. تهران: انتشارات معاونت سلامت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۸۶.
- ساروخانی، باقر. *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*. جلد اول (اصول و مبانی). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۳.
- سند سیاست توسعه ایمنی و پیشگیری از خشونت خانوادگی.
- صادقی فسایی، سهیلا، آتنا کامل قالیباف. «فرهنگ خشونت خانگی علیه زنان با تأکید بر نقش پلیس در کاهش آن». *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات* ۲۶ (۱۳۹۰): ۸۵-۹۰.
- فوکو، میشل. *دانش و قدرت*. ترجمه محمد ضمیران. تهران: هرمس، ۱۳۷۸.
- قاضی طباطبایی، محمود، علیرضا محسنی تبریزی. *بررسی پدیده خشونت علیه زنان در ۲۸ استان کشور*. تهران: انتشارات وزارت کشور، ۱۳۸۳.
- کار، مهرانگیز. *پژوهشی درباره خشونت علیه زنان در ایران*. تهران: روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۸۰.
- ناصریخت، محمدحسین. «حضور خشونت در تئاتر ایران». *فصلنامه تئاتر* ۴۲ (۱۳۸۷): ۱-۱۰.
- ناصری، حسین. «راهنمای برنامه‌های آموزش مهارت زندگی». تهیه‌شده توسط سازمان بهزیستی کشور، بی‌تا.
- یزدخواستی، بهجت، حامد شبیری. «ارزش‌های پدرسالاری و خشونت علیه زنان». *فصلنامه مطالعات زنان* ۳ (۱۳۸۸): ۵۵-۷۹.

ب. منابع خارجی

- Anderson, Craig A., Brad J. Bushman. "Effects of Violent Video Games on Aggressive Behaviors, Aggression Cognition." *Psychol Sci* 12 (2008): 353.
- Braithwaite, John. "Charles Tittle's Control Balance and Criminological Theory." *Theoretical Criminology* 1(1) (2002).
- Ganlery A.L., and Susan Schechter. *Domestic Violence: A National Curriculum for Family Preservation Practitioners*. San Francisco, CA: Family Violence Prevention Fund, 1995.
- Gerbner, George. *Violence and Terror in the Mass Media*. Paris: Unesco, 1999.
- Hoffman, Kristi L. David H. Demo, John N. Edwards. "Physical Wife Abuse in a Non-Western Society." An Integrated Theoretical Approach. *Journal of Marriage and the Family* 56 (1) (1994): 131-146.

- Kocacik, Faruk, F., and Orhan Dogan. "Domestic Violence against Women in Sivas, Turkey: Survey Study." *Croatian Medical Journal* 47 (2006): 742-749.
- Krause, K.H., R. Gordon-Roberts, K. Vanderende, S. R. Schuler, & K. M. Yount. "Why do Women Justify Violence against Wives More Often than Do Men in Vietnam?." *Journal of Interpersonal Violence* 31(19) (2016): 3150-3173, Accessed 2015, <http://dx.doi.org/10.1177/0886260515584343>.
- Lilly, J. Robert, Francis T. Cullen and Richard A. Ball. *Criminology Theory: Context and Consequences*. 5th Ed. SAGE Publication, 2010.
- Roelens, K., H.Verstraelen, K.V. Egmond, M.A. Temmerman. *Knowledge, Attitudes, and Practice Survey among Obstetriciangynecologists on Intimate Partner Violence in Flanders*. Belgium: BMC Public Health, 2006.
- Schechter, S. *Women and Male Violence: The Visions and Struggle of the Battered Women's Movement*. Boston: South End, 1995.
- Siegel, L.J., and J.J. Senna. *Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law*. 7th Ed. Belmont: Wadsworth, 2000.
- Singer, D. "Television Viewing and Aggressive Behavior in Preschool Children. A Field Study." *Ann NY Acad. Sci* 347 (1980): 289-303.
- Tittle, Charles. "Refining Control Balance Theory." *Journal of Theoretical Criminology, SAGE Publications* 8(4) (2004): 142. <https://doi.org/10.1177/1362480604046657>.
- Van Hasselt T.V.B, A.S. Bellack, M. Hersen, R.L. Morrison. *Hand Book of Family Violence*. New York & London: Plenum Press, 1987.
- Zavala, E. "Non Physical Intimate Partner Violence Emotional Abuse and Controlling Behavior against Women." Thesis of Master of Arts of Kansas State University, Manhattan, Kansas, 2007. <http://krex.k-state.edu/dspace/handle/2097/440>.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. VII, No. 2

2019-2

- **Comparative Study of Stop and Search by Police in Public Places in Iran and England Legal Systems**
Dr. Gholamhassan Kooshki & Peyman Dolatkhahpashakie
- **Liability of Vehicle Owners against Third Parties such as Civil or Criminal Liability?**
Dr. Nasroallah Jafari Khosroabadi & Mina Salemi
- **Heading a Criminal Gang and Aggravation of Punishment**
Dr. Mansour Rahmdel
- **“Invention” of the Custom or Only a “Transformation” in the Way of Recognition?**
Dr. Alireza Bagheri Abyaneh
- **Analyzing the Content of Kimia TV Serials from the Perspective of Family Violence**
Rabeae Nazarpour Hamedani & Dr. Batoul Pakzad
- **Basics and the Realm of the Teachings of New Penology on the Juvenile Delinquency; with an Adaptive Approach to the Criminal Justice Systems of Iran and the United States**
Ali Davoudi Salestani & Dr. Seyyed Hossein Hashemi
- **The International Documentary Approach to the Victims of the Crime of Forced Disappearance**
Dr. Jamal Beigi & Hiva Alipour
- **Right Realist Criminology, Backgrounds and Looks**
Ayoub Nourian Dr. Gholamreza Mohammadnasl & Dr. Nader Norouzi
- **International Organizations Participation in Preliminary Examination in International Criminal Court**
Sahar Poorhassan Ziveh & Dr. Seyyed Ebrahim Ghodsi & Dr. Hamidreza Javidzadeh

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study